

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота
магістра
з теми **«ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DOB1-M17z спеціальності
012 Дошкільна освіта за освітньою
програмою Дошкільна освіта
Бондаренко Ольга Петрівна

Керівник: **Ватаманюк Г.П.**,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач

Рецензент: **Гудима Н. В.**
кандидат філологічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2018

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....9	
1.1. Сутність і структура комунікативних умінь старших дошкільників.....	9
1.2. Вплив ігрових технологій на формування комунікативних умінь старших дошкільників.....	18
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....37	
2.1. Завдання з формування комунікативних умінь старших дошкільників у чинних програмах дошкільної освіти.....	37
2.2. Характеристика рівнів сформованості комунікативних умінь старших дошкільників за умов традиційного навчання.....	42
2.3. Зміст формування комунікативних умінь старших дошкільників засобами ігрових технологій.	51
2.4. Порівняльна характеристика рівнів сформованості комунікативних умінь старших дошкільників засобами ігрових технологій.....	80
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90
ДОДАТКИ.....	98
Додаток А. Завдання на визначення рівня сформованості комунікативних умінь дітей за емоційно-виразним критерієм	98
Додаток Б. Завдання на визначення рівня сформованості комунікативних умінь дітей за комунікативно-діяльнісним критерієм.....	100
Додаток В. Перспективний план використання ігрового матеріалу	

у формуванні комунікативних умінь старших дошкільників	102
Додаток Г. Настрої гномів.....	104
Додаток Д. Піктограми емоцій	106

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БКДО – Базовий компонент дошкільної освіти.

ЕГ – експериментальна група.

ЗДО – заклад дошкільної освіти.

КГ – контрольна група.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Розбудова української держави, інтеграція в світове співтовариство, перехід до високотехнологічного інформаційного суспільства вимагають подальшого переосмислення змісту, методів і форм організації освіти у навчальних закладах, починаючи із дошкільних. Створення нових ефективних моделей навчання дошкільників має бути спрямоване на виховання особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє швидко опрацьовувати здобуту інформацію, вільно орієнтуватися в різноманітних комунікативних ситуаціях. Усе це вимагає комплексного застосування як вербальних (словесних), так і невербальних (міміка, жести, інтонація) засобів комунікації, вміння спілкуватися в конкретних соціально-побутових ситуаціях, виявляти ініціативність під час спілкування, розуміти інших. Тому проблема формування комунікативних умінь як одного з аспектів соціально-мовленнєвого розвитку дошкільників є актуальною для дошкільної ланки освіти.

Різні аспекти її вирішення досліджено у працях: психологів (Л. Калмикова, О. Кононко, В. Котирло, М. Лісіна, Т. Піроженко, А. Рузька та ін.); педагогів (В. Захарченко, А. Зрожевська, А. Гончаренко, Є. Тихєєва, О. Ушакова та ін.); лінгвістів (В. Бабич, Ф. Бацевич); лінгводидактів (А. Богущ, М. Вашуленко, Н. Гавриш, К. Крутій, Н. Луцан, М. Пентилюк, С. Трофімова, О. Ушакова, та ін.). Комунікативні вміння як окремі аспекти культури мовлення і мовленнєвого етикету особистості розглянуто у працях О. Амацьєвої і С. Хаджирадевої.

Виховання і розвиток особистості дитини в ігровій діяльності були предметом досліджень Л. Артемової, А. Бондаренко, Г. Григоренко, Д. Ельконіна, В. Захарченко, А. Матусик, Д. Менджерницької, О. Усової; Специфіку формування комунікативних умінь дошкільників в ігровій діяльності розкрито у працях А. Богущ, Н. Луцан (мовленнєві ігри), Ю. Приходько (сюжетно-рольові ігри), Г. Ватаманюк (музичні ігри). Багатьма теоретиками і практикаками відзначається той факт, що сучасні діти

не вміють спілкуватися один з одним, в той час коли доброзичливість взаємовідносин між ними залежить від засобів і форм розвитку інтересу до спілкування з однолітками та потреби у ньому. Актуальність вирішення проблеми у старшому дошкільному віці, інтерес науковців до різних її аспектів та потенційні можливості ігрових технологій зумовили вибір теми дослідження **«Формування комунікативних умінь старших дошкільників засобами ігрових технологій»**.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати методику формування комунікативних умінь старших дошкільників засобами ігрових технологій.

Завдання дослідження:

1. Розкрити сутність та структуру поняття; уточнити поняття «комунікативні вміння» та «ігрові технології», висвітлити вплив ігрових технологій на формування комунікативних умінь старших дошкільників.

2. Виявити критерії, показники, схарактеризувати рівні сформованості комунікативних умінь старших дошкільників в ігровій діяльності.

3. Розробити й апробувати експериментальну методику формування комунікативних умінь старших дошкільників засобами ігрових технологій.

4. Здійснити порівняльний аналіз результатів дослідження.

Об'єкт дослідження: процес формування комунікативних умінь старших дошкільників.

Предмет дослідження: методика формування комунікативних умінь старших дошкільників засобами ігрових технологій в умовах закладу дошкільної освіти.

Методи дослідження: 1) *теоретичні* (вивчення, аналіз і узагальнення психолого-педагогічної, лінгводидактичної літератури) для розкриття сутності ключових понять, визначення критеріїв і показників сформованості комунікативних умінь; 2) *структурно-систематичні* (класифікація, порівняння, систематизація) для поділу ігор за їх розвивальним впливом на формування комунікативних умінь старших дошкільників; 3) *моделювання*

та проектування для визначення логічної структури дослідження; 4) *емпіричні спостереження*, аналіз освітніх чинних програм для виявлення стану означеної проблеми в практиці закладу дошкільної освіти; 5) педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний та прикінцевий етапи) для виявлення та перевірки рівнів сформованості комунікативних умінь у дітей старшого дошкільного віку засобами ігрових технологій; 6) статистичні методи для обробки та інтерпретації результатів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів: розроблено експериментальну методику формування комунікативних умінь старших дошкільників засобами ігрових технологій; методично-ігрове забезпечення занять з розвитку мовлення, художньої літератури, музики, ознайомлення з довкіллям, з природою, прогулянок, свят і розваг (тексти ігор, ігрових вправ, ситуацій комунікативної спрямованості). Матеріали дослідження можуть бути використані у практиці роботи закладів дошкільної освіти, при написанні курсових і дипломних робіт студентами спеціальності 012 Дошкільна освіта за освітньо-професійною програмою Дошкільна освіта, вихователями у роботі з дітьми.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методик дошкільної освіти, третій науково-практичній інтернет-конференції молодих науковців та студентів, 29-30 листопада 2017 року, м. Івано-Франківськ. Тема доповіді – «Формування комунікативної готовності старших дошкільників до навчання в школі в ігровій діяльності»; Міжвузівській науково-практичній конференції «Особливості використання навчально-виховних технологій в освітньому процесі», Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, 4 квітня 2018 року, м. Хмельницький. Тема доповіді – «Педагогічний потенціал ігрових технологій у формуванні комунікативної компетентності дітей 6(7) річного віку»; II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Від творчого

педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії», 23-24 жовтня 2018 року м. Кам'янець-Подільський. Тема доповіді – «Теоретичні основи формування комунікативних умінь старших дошкільників засобами ігрових технологій».

Публікації. За результатами дослідження здійснено одну публікацію – Формування комунікативної готовності старших дошкільників до навчання в школі в ігровій діяльності // Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи: матеріали третьої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 4. / Упорядники О. І. Кілініченко, Л. І. Хімчук, Івано-Франківськ, 2017. 400с. С. 192–194.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел (82 найменування), п'яти додатків. Обсяг основного тексту – 89 сторінок.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі подано теоретичне узагальнення і частково нове вирішення наукової проблеми формування комунікативних умінь старших дошкільників засобами ігрових технологій: описано експериментальну методику, виявлено рівні сформованості комунікативних умінь старших дошкільників засобами ігрових технологій.

1. Комунікативні вміння старших дошкільників розуміємо як спосіб виконання комунікативних дій, які мають опосередкований характер з використанням вербальних і невербальних засобів спілкування та засобів виразності мовлення, що забезпечують обмін інформацією ігрового змісту, ефективність емоційної і позитивної взаємодії, відтворення творчого самопочуття та передавання учасникам спілкування вражень, емоційних станів, викликаних ігровим супроводом спільної діяльності.

Структурними компонентами комунікативних умінь є обмін інформацією (інформаційно-комунікативні вміння), діями (інтерактивні вміння), переживаннями та враженнями (перцептивно-експресивні) між партнерами у процесі включення їх в ігрову діяльність, що має колективний характер. Інформаційно-комунікативні вміння передбачають оволодіння старшими дошкільниками вербальними й невербальними засобами з метою прийому і передання інформації з урахуванням найдоцільніших способів поведінки і звертань відповідно до ситуації спільної гри. Інтерактивні комунікативні вміння дозволяють старшим дошкільникам здійснювати обмін діями у процесі спільного їх виконання, спрямовані на встановлення і підтримку контакту, забезпечення спільного здійснення ігрової діяльності. Перцептивно-експресивні вміння старших дошкільників забезпечують обмін переживаннями і враженнями у процесі спільної гри, дозволяють їм розуміти емоційні стани, мотиви, ставлення, індивідуальні особливості інших та самим бути зрозумілими для них.

Ігрові технології розглядаємо як сукупність ігрових методів навчання, об'єднаних загальним змістом, сюжетом, персонажем, що допомагають

дитині зрозуміти й засвоїти навчальну інформацію; змістовий компонент ігрової діяльності; процес здобуття знань. Ігрові технології характеризуються наявністю ігрових моделей об'єкта, процесу або діяльності; активізацією мислення й поведінки дитини; високим ступенем задіяності в освітньому процесі; обов'язковістю взаємодії вихованців між собою та вихователем; емоційністю і творчим характером заняття; переважною самостійністю дітей у прийнятті рішення; їх бажанням набути умінь і навичок за відносно короткий термін. В основі ігрових технологій лежить гра та ігрова діяльність, яка супроводжує весь період дошкільного дитинства.

Вплив ігрових технологій на формування комунікативних умінь здійснюється залежно від виду гри, у якій перебуває дошкільник. У сюжетно-рольовій грі діти, розподіляючи між собою ролі, перебувають у певних стосунках, що вимагає від них уміння спілкуватися, узгоджувати свої дії стосовно обраних ролей. Заради налагодження і збереження взаємин з однолітками, діти погоджуються і на виконання небажаної для себе ролі. Мовлення набуває, відповідного до обраної ролі, змісту, жестів, інтонацій. Використання ігрових вправ та етюдів, мовленнєвих й комунікативних ігор, інсценізацій, драматизацій, народних ігор з текстами сприяє збагаченню комунікативного досвіду дітей вербальними і невербальними засобами спілкування, увиразненню мовлення образними виразами й різноманітним інтонацій. Участь дитини в театралізованій грі допомагає дитині відтворювати й моделювати соціальну поведінку літературного героя, вчить співчувати, співдіяти, спонукає до засвоєння морально-етичних норм.

2. Виявлено критерії і показники сформованості комунікативних умінь старших дошкільників засобами ігрових технологій: емоційно-виразний критерій з показниками – використання вербальних (інтонаційних) засобів виразності у мовленні та використання невербальних засобів виразності (міміка, жести, поза, рухи); комунікативно-діяльнісний критерій з показниками – використання дітьми формул мовленнєвого етикету під час спілкування у грі й уміння будувати в грі діалог, трилог, полілог.

3. Розроблено й апробовано експериментальну методику формування комунікативних умінь старших дошкільників засобами ігрових технологій, яка обіймала три етапи: інформаційно-збагачувальний, репродуктивно-діяльнісний, оцінно-творчий, спрямовану на збагачення емоційно-чуттєвого досвіду дітей шляхом ознайомлення з основними емоціями, усвідомлення власного емоційного стану, адекватного його вираження та вміння розпізнавати й розуміти емоції інших; ознайомлення з голосовими характеристиками мовлення та їх застосування у спілкуванні, сприймання та відтворення емоційно-змістової інформації; залучення дітей до оцінно-творчої комунікативної діяльності; довільне й адекватне застосування набутих ними умінь у будь-якій ситуації, сприяння позитивній взаємодії.

4. Здійснено порівняльний аналіз результатів дослідження внаслідок чого було з'ясовано, що запропонована методика формування комунікативних умінь старших дошкільників засобами ігрових технологій виявилась ефективною. Так, на прикінцевому етапі в ЕГ високого рівня сформованості комунікативних умінь досягли 23,3% старших дошкільників (було 3,35%); достатній рівень виявлено у 76,7% дітей (було 46,35%). На задовільному рівні стало 79,95% дітей (було 62,95%). На низькому рівні залишилося 20% дітей (було 83,3%). У КГ, де навчання здійснювалося за традиційною методикою, зміни також відбулися, але в незначній мірі, що є закономірними віковими змінами сформованості комунікативних умінь.

Формування комунікативних умінь дітей у ЗДО має відбуватися не лише під час спеціальних занять з розвитку мовлення, а бути наскрізним завданням всіх видів дитячої діяльності. При цьому ігрові технології мають особливі можливості, забезпечуючи унікальне емоційно-естетичне забарвлення спілкування і взаємодії дітей, як між собою, так і з дорослими.

Виконана робота не вичерпує всіх актуальних питань досліджуваної проблеми. Перспективи подальшого дослідження бачимо у вивченні можливостей формування комунікативних умінь старших дошкільників в інших видах діяльності дітей дошкільного віку

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вчись граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільників. Київ. : Томіріс, 1995. 112 с.
2. Асафьев Б. В., Абдуллин Э.Б., Ванилихина О.В., Морозова Н.В. Интонация // Методическая культура педагога-музыканта : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. / ред. Э. Б. Абдуллин. Москва : Академия, 2002, С. 94-98.
3. Базовий компонент дошкільної освіти / Наук. кер. А.М. Богуш; авт.кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін. // Вихователь-методист дошкільного закладу. 2012. Спецвипуск. С. 1-30.
4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник Київ : Академія, 2004. 344 с.
5. Бесяк О. М. Діяльнісний підхід до розвитку комунікативних якостей мовлення // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського : зб. наук. пр. № 11-12. Одеса, 2011. С. 76-80.
6. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика : теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник / ред. А. М. Богуш. Київ : Вища школа, 2007. 542 с.
7. Богуш А. М., Н. Гавриш, Т. Котик. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. Київ : Слово, 2006. 302 с.
8. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. 4-те видання., доопр. і доп. Харків : Ранок, 2013. 192 с.
9. Богуш А. М., Е. П. Аматыєва, С. К. Хаджирадева Культура речового общения детей дошкольного возраста. Харків : Ранок, 2013. 288 с.
10. Богуш А. М., Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ : Ліра-К, 2014. 304 с.

11. Бодалев А. А. Психология общения // Избр. психол. труды. 3-е изд., перераб. и доп. Воронеж : НПО МОДЭК, 2002. 319 с.
12. Васильєва М. П. Формування комунікативних умінь як компонента педагогічної культури майбутнього вчителя : автореф. дис. на здобуття аук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Харків, 1997. 23 с.
13. Ватаманюк Г. П. Формування комунікативних умінь старших дошкільників у процесі музично-ігрової діяльності : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Друк-Сервіс, 2012. 152 с.
14. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. Київ : Академія, 2006. 256 с.
15. Выготский Л. С. Игра и ее роль в психическом развитии ребенка. // Психология развития. СПб : Питер, 2001. 56–79.
16. Выготский Л. С. Мышление и речь. Изд. 2-е. Серия : Мастера психологи. СПб.: Питер, 2017. 432 с
17. Гончаренко А. М. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників : навч. метод посіб. Київ : Світич, 2009. 160с.
18. Гавриш Н. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят : навч.-метод. посіб. Київ. : Шкільний світ, 2006. 119 с.
19. Гончарова-Горяньська М. В. Соціальна компетентність дошкільнят: поняття, зміст, формування в сучасних навчальних закладах // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. / Ін-т проблем виховання АПН України; редкол.. О. В. Сухомлинська та ін. Київ : 2006. С. 219–226.
20. Горелов И. Н., Карасик В. И. Ярцева В. Н. Невербальные компоненты коммуникации. Изд. 2-е. Москва : ЛИБРОКОМ, 2009. 112 с.
21. Демидчик Г. С. Розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь молодших школярів засобами службових частин мови. Дис... канд. пед. наук: 13.00.02 – теорія і методика навчання рідної мови / АПН України; Інститут педагогіки. Київ, 2001. 59 с.

22. Дитина. Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В.О. Огнев'юк ; авт. кол. Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білоskalенко та ін., наук. ред.: Г.В. Беленька М.А. Машовець ; Мін. осв. і науки України. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
23. Діти і соціум : особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / А. Богуш, Л. Варянце, Н. Гавриш та ін. ; Наук.-дослід. Центр. з пробл. соц. педагогіки та соц. роботи АПН України та Луган. нац. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. Луганськ : Альма-матер. 2006. 368 с.
24. Дошкільна освіта : словник-довідник : понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К. Л. крутій, О. О. Фунтікова. Запоріжжя : ЛПС ЛТД, 2010. 342 с.
25. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
26. Запорожец А. В., Я. З. Неверович, А. Д. Кошелева. Эмоциональное развитие дошкольника : пособие для воспитателя детского сада. Москва : Просвещение, 1985. 176 с.
27. Запорожец А. В., Маркова Т. А. Игра и её роль в развитии ребёнка дошкольного возраста : сб науч. тр. Магнитогорск : Изд-во Магнитог. гос. ун-та, 2007. 55 с.
28. Захлюпана Н. М., І. М. Кочан. Словник-довідник з методики викладання укр. Мови. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. 250 с.
29. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : НМЦВО, 2003. 299 с.
30. Ключева Н. В. Ю. В. Филиппова. Общение. Дети 5-7 лет. Ярославль : Академия развития, 2006. 160 с.
31. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. для вузів. Київ : Освіта, 1998. 255 с.

32. Кравець Н. М., Гречановська О В. Ігрові технології навчання як одна з інноваційних форм навчально-виховного процесу ВНЗ. URL : <file:///C:/Users/Flash2018/Desktop/2013-7056-1-Pigr%20%20тен%20%20у%20 ВУЗІ.pdf> (дата звернення: 18.12.2018).
33. Крутій К. Л. Сучасне заняття та освітні ситуації. // Дошкільне виховання. №9, 2016р. С. 6–10.
34. Крутій К. Едьютейнмент: навчання як розвага // Дошкільне виховання. 2017. № 1. С. 2–6.
35. Кузьменко В. У. Соціальна компетентність дошкільнят: особливості показники та шляхи розвитку // Дошкільне виховання. 2001. № 9. С. 15–20.
36. Лаврентьева Г. П. Культура общения дошкольников. Киев : Рад. шк., 1988. 128 с.
37. Леонтьев А. А. Высказывание как предмет лингвистики, психолингвистики и теории коммуникации // Синтаксис текста : сборник статей. Москва : Наука, 1979. С. 18–36.
38. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики. Москва : Смысл, 1997. 287 с.
39. Леонтьев А. А. Психология общения. Изд. 3-е. Москва : Смысл, 1999. 365 с.
40. Леонтьев А. А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии : избранные психологические труды. Москва : Воронеж : НПО МОДЭК, 2003. 538 с.
41. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения : / ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко, А. А. Леонтьева, А. В. Петровского. у 2 т. Москва : Педагогика, 1983. Т.1. 392 с.
42. Леонтьев А. Н. Психологические основы дошкольной игры // Психологическая наука и образование. 1996. № 3 (19–31). URL : http://psyjournals.ru/files/2152/psyedu_1996_n3_Leontev.pdf (дата звернення: 16.11.2018).

43. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка. Москва, Воронеж : НПО МОДЭК, 1997. 384 с.
44. Лисина М. И. Проблемы онтогенеза. Москва : Педагогика, 1986. 144 с.
45. Логвинчук С. Мовленнєва компетенція засобами гри // Дошкільне виховання №2. 2016. С. 11–15.
46. Луценко І. О. Дитина і дорослий. Вчимося спілкуватись : готуємося до мовленнєвого спілкування з дошкільниками. Київ : Світич, 2008. 204 с.
47. Ломов Б. Ф., Беляева А. В., Носуленко В. Н. Вербальное кодирование в познавательных процессах. Анализ признаков слухового образа. Москва : Наука. 1996. 128. с.
48. Маковецька Н. В. Шляхи активізації емоційно-забарвленої лексики у мовленні дітей дошкільного віку // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. Київ : Наук.-метод. центр вищої освіти. 2000. Вип. 28. С. 163–166.
49. Маркина М. Г. Формирование коммуникативной готовности детей к обучению в школе : Автореф. дис... канд... пед. наук. Одесса : 1991. 19 с.
50. Менджеричская Д. В. Воспитателю о детской игре / ред. Т. А. Марковой. Москва : Просвещение, 1982. 128 с.
51. Михальська С. А. Чинники та критерії комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільника // Проблеми сучасної психології. Вип. 9, 2010. С. 115.
52. Мовленнєвий етикет і розвиток комунікативних здібностей старших дошкільнят : інтегровані заняття. / Упор. В. Л. Сухар. Харків : Ранок, 2008. 80 с.
53. Монке О. С. Формування оцінно-етичних суджень у дітей дошкільного віку : монографія. Одеса, 2002. 239 с.
54. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Підручник. Вид. 2-ге, виправлене та доповнене. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 688 с.

55. Мудрик А. В. Общение в процессе воспитания : учебное пособие для ВУЗов. Москва : Педагогическое общество России, 2001. 320 с.
56. Мунирова Л. Р. Формирование у младших школьников коммуникативных умений в процессе дидактической игры : дис. ... канд. пед. наук. Москва : 1993. 205 с.
57. Новий тлумачний словник української мови : у 3т. / Укладачі В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2008. Т. 1. 928 с.
58. Онкович Г. В. Комунікативно-діяльнісний підхід у компетентнісно-орієнтованому навчанні // Креативна педагогіка : наук.-метод. журнал. 2011. Вип. 4. С. 98–104.
59. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2008. 432 с.
60. Павленко Т. Комунікативні аспекти емоційного розвитку дітей // Палітра педагога, 2003. №2. С. 19–22.
61. Педагогічний словник. / ред. Ярмаченко М. Д. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.
62. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільників. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 152 с.
63. Піроженко Т. О. Мовлення дитини : психологія мовленнєвих досягнень дитини. Київ : Главник, 2005. 112 с.
64. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
65. Приходько Ю. О. Формування позитивних взаємин у дитячому колективі. Київ : Радянська школа, 1987. 124 с.
66. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське докільля» / ред. О. І. Білан, за заг. ред. О. В. Низковської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
67. Програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н.В. Гавриш, Т.В. Панасюк, Т.О. Піроженко, О.С. Рогозянський,

- О.Ю. Хартман, А. С. Шевчук; наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.
68. Проняева С. В. Формирование коммуникативных умений у детей дошкольного возраста : автореф. дис...канд. педагог.наук: 13.00.07 – Теория и методика дошкольного образования. Екатеринбург, 1999. 19 с.
 69. Развитие общения дошкольников со сверстниками / ред. А. Г. Рузская. Москва : Педагогика, 1989. 16 с.
 70. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб. : Питер, 1999. 720 с.
 71. Русова С. М. Нові методи дошкільного виховання : у 2 кн. // Вибрані твори. Київ : Либідь, 1997. Кн. I. 269 с.
 72. Садовенко С. М. Розвиток музичних здібностей засобами українського фольклору : навч.-метод. посіб. Київ : Шк. світ, 2008. 128 с.
 73. Технология игры в обучении и развитии : учеб. пособие / Пидкасистый П.И., Хайдаров Ж.С.; Москва : Моск. пед. ун-т, 1996. 269 с.
 74. Трофимова Г.С. Дидактические основы формирования коммуникативной компетентности обучаемых : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. СПб., 2000. 37 с.
 75. Усова А. П. Воспитание общественных качеств у ребенка в игре. Психология и педагогика игры дошкольника / ред. А. В. Запорожец и А. П.Усова. Москва : Просвещение, 1976. 547 с.
 76. Ушакова Т. Н. Павлова Н. Д., Зачесова И.А. Речь человека в общении. Москва : Наука, 1989. 92 с.
 77. Формирование взаимоотношений дошкольников в детском саду и семье / ред. В. К. Котырло. Москва : Педагогика, 1987. 142 с.
 78. Хаджирадева С. К., Черненко Н. М. Діалогова комунікація : теорія та практика : навчальний посібник Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2004. 202 с.
 79. Хаджирадева С. К. Культура речевого общения детей дошкольного возраста. Харьков : Ранок. 2013. 288 с.

80. Шиліна Н.Є. Формування мовленнєво-комунікативної готовності дітей 5 років до навчання у школі // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового центру АПН України. 2002. №6. С. 143–147.
81. Шуть М. Школа ігромайстерності Київ : Шкільний світ. Видавець Л. Галіцина, 2006. 128 с.
82. Эльконин Д. Детская психология : учеб. пособие для студентов высших учебных заведений / ред.-сост. Б. Д. Эльконин. Изд 2-е. Москва : Академия, 2007. 384 с.